

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**Textusok és textilek
Az erényes nő műveltsége a 17–18. században**

Gesztelyi Hermina

Témavezető: Dr. Fazakas Gergely Tamás

DEBRECENI EGYETEM

Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2019

a, Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Értekezésemben a kora újkori női műveltség kérdését igyekszem körüljárni, és elhelyezni ezen belül a textilkészítés szerepét mint az erényes nő egyik kiemelt tevékenységét. A dolgozat alapvetően a 17–18. századra koncentrál, alkalmi kitekintésekkel a korábbi évszázadokra. A dolgozat interdiszciplináris, kultúratudományos szemléletéből adódóan különböző területek és módszerek találkoznak a téma feldolgozása során.

Tágabb kontextusként a női művelődés európai és magyar, valamint erdélyi lehetőségeit igyekszem megmutatni, amelyek szoros kölcsönhatásban állnak egymással. Az Európa-szerte forgalomban lévő nőkép, az ideális nő alakjának feltárása során elsőként a szöveges forrásokra támaszkodom. A női műveltség kérdése elválaszthatatlan a lánynevelés korabeli megítélésétől, különböző típusaitól, így ezek számbavételére is sor kerül. Ennek során válik különösen látványossá, hogy a textilkészítés, hímzés kivétel nélkül jelen van a lányok nevelésének minden formájában. Ez egyúttal arra is rámutat, hogy a nők műveltségének kifejeződését, reprezentációját legalább annyira a tárgyi kultúra terén érdemes keresni, mint a szöveges források között. A továbbiakban tehát egyrészt a hímzés tevékenységének különböző kultúrtörténeti és moráleteológiai jelentését próbálom végigtekinteni, valamint párbeszédet teremteni a szövegek és tárgyak között, megmutatva ezzel, hogy a közös értelmezés tovább árnyalja az eddigi ismereteinket.

A 18. századi patrónák közül Bethlen Kata alakja különösen látványosan mutatja meg a textusok és textilek „összeolvasásának” eredményét. Így elsődleges célom az ő templomi adományainak elemzésén keresztül megmutatni a módszer érvényességét. Az adott települések mikrokontextuális közegének feltárásával, valamint a fonalas munkák vizsgálatával érzékelhetővé válik az adományozó szándéka, és valamelyest az ajándék közösségben betöltött szerepe is. Wesselényi Kata alakja a hagyományfolytonosságot és a szemlélet további érvényesíthetőségét mutatja meg, kijelölve egyúttal a kutatás további irányait is. Összességében a dolgozat célja, hogy hozzájáruljon a Bethlen Kata-kutatásokhoz, és a patrónáról kialakult kép további árnyalásához. Emellett igyekszik újszerűen megmutatni ismert forráscsoportokat, illetve bővíteni a tágabb nőtörténeti ismereteket.

b, Az alkalmazott módszerek vázolása

A dolgozatban érvényesülő irodalom- és kultúratudományi, művelődés- és művészettörténeti szempontok szükségszerűen bevonják e tudományterületek megközelítéseit, módszereit. A dolgozat II. fejezetében a női művelődés lehetőségeinek feltárásában a szöveges hordozók kapnak központi szerepet, így döntően a nyomtatott anyag filológiai és kultúrtörténeti elemzése érvényesül. A tárgyi kultúra bemutatásakor egyszerre van jelen a művészettörténet és a társadalomtudományok felől érkező új anyagkultúra-kutatás (new material culture studies) metodológiája. A művészettörténeti, néprajzi megközelítés erősen deskriptív jellegét igyekszik árnyalni a dolgozat a jóval dinamikusabb szemléletű új anyagikultúra-kutatás módszereivel. A tárgyi hordozókra vonatkozó kutatásokon belül is a textíliák vizsgálatának nemzetközi eredményei váltak igazán fontossá a dolgozat szempontjából. A külföldi szakirodalomban egyre meghatározóbb az az álláspont, amely a különböző textilmunkákat az önkifejezés eszközének tekinti, illetve az identitásalkotás egyik módjának, ezért kiemelt jelentőséget tulajdonít mind a választott anyagnak, technikának, színnek, mind az ábrázolt formáknak, alakoknak vagy jeleneteknek.

A dolgozat legfőbb szemléleti-módszertani újdonságát az jelenti, hogy ezeket az olykor távoli, egymásra nem reflektáló megközelítéseket és eredményeiket igyekszik egységbe vonni, amely segíti, hogy az egyes jelenségekről, tárgyakról átfogó képet kaphassunk. Vagyis az említett irányzatok, tudományterületek belátásai nem egymástól elszigetelten jelennek meg, hanem szerves egységben, értelmező viszonyba lépve egymással. A szövegek és a textíliák közös értelmezése, egymás közti párbeszéde jelenti tehát a disszertáció szemléleti újdonságát. Ez a megközelítés egyszerre veszi figyelembe a művészettörténet, az irodalom- és a történettudomány eredményeit, és szoros mikrokontextuális elemzéssel igyekszik feltárni egy-egy fonalas munka adott közegben érvényesülő olvasatát. Tágabban pedig ennek a szemléletnek az alkalmazásával igyekszik megközelíteni a kora újkori európai női műveltség kérdését.

c, Az eredmények tézisszerű felsorolása

I. fejezet: A bevezető fejezet kutatástörténeti és módszertani áttekintést tartalmaz, amely segít elhelyezni a dolgozatot a hazai és a nemzetközi eredmények összefüggésében. Röviden bemutatom a kutatás nehézségeit, illetve a női műveltség hozzáféréseinek akadályait – amelyek nem egészen függetlenek a régiség megismerésének általános problémáitól. Az elmúlt évtizedekben egyre intenzívebbé vált a nők műveltségére, családi, kulturális és gazdasági szerepére irányuló kutatói érdeklődés, amely a kora újkorra vonatkozóan is komoly eredményeket hozott. Megjelentek a női íráshasználat, a női irodalom és a női könyvtár fogalmai, amelyek lehetővé tették, hogy a kultúra és a művelődés e szegmense önállóan is vizsgálható legyen. Számos hazai kiállítás, kiadvány, kutatócsoport, konferencia és egyéb szakmai rendezvény, illetve egyetemi kurzus, szakdolgozat és disszertáció jelzi a téma iránti érdeklődést.

Az alapvetően a literációhoz, szövegekhez kötött kultúrafelfogásban viszonylag kevés szerep jutott a nőknek, hiszen a számukra adott és kijelölt szerepkörök miatt esetükben a tanulás, az írás-olvasás ismerete nem kapott kiemelt figyelmet, kevésbé volt elterjedt. Éppen ezért a női műveltségre irányuló kutatások során a nyomtatott források mellett a kéziratosság, a szóbeliség és a tárgyi kultúra meghatározó szerepével is számolni kell – ez tehát kijelöli a dolgozat forrásait. A kézimunkakészítés nemcsak elfogadott, hanem kijelölt feladatkör volt a nők számára, így ezen a téren könnyebben érvényesülhettek. E darabokkal leginkább a művészettörténet és a néprajz foglalkozott, ennek köszönhetően sok textília jól dokumentált, mintaviláguk alaposan feltárt. Hasonlóan revelatívak a társadalomtudományok felől érkező modern vagy új anyagikultúra-kutatás eredményei, hiszen ez az irányzat abból indul ki, hogy a tárgyaknak nem alárendelt, marginális pozíciója van a szubjektumhoz képest, hanem folyamatos interakcióban vannak egymással. Ebből adódóan a szubjektumnak nem egyszerű leképezői, kifejezői, hanem megteremtői, hozzájárulnak az egyén megkonstruálásához. Egy tárgynak szerepe lehet a társadalmi viszonyok alakításában, amely nemcsak az anyagi dimenziójától (anyag, szín, kialakítás) függ, hanem az aktuális kontextustól, amely alapvetően megváltoztatja a tárgy jelentését, szerepét. A mindig alakuló, társadalmi konstrukcióként felfogott identitásnak nem egyszerűen a reprezentációit láthatjuk tehát bennük, hanem annak cselekvő alkotóit, ennek értelmében beszélhetünk tárgyidentitásról. A disszertáció két nagy kontextusát a nőtörténeti, irodalomtörténeti kutatások, valamint az anyagi kultúrára vonatkozó művészettörténeti, néprajzi és társadalomtudományi eredmények jelentik, ezekhez az irányzatokhoz kíván csatlakozni elemzéseivel a dolgozat.

II. fejezet: A második fejezet az európai – ezen belül is a német – nevelés-, művelődés- és irodalomtörténeti közeget vázolja fel. Az Európa jelentős részén forgalmazódó nőkép a helyi sajátosságok érvényesülésével együtt is mércét jelentett, befolyásolta a nők számára meghatározott viselkedési mintákat, megszerezhető tudást, illetve kijelölte számukra a lehetséges szerepköröket. A II. fejezet ennek megfelelően azokkal a szövegtípusokkal, kiadványokkal foglalkozik behatóbban, amelyek közvetítőjévé, hordozójává váltak ennek a nőképnek akár előíró, akár leíró módon. Áttekintő szándékkal az életvezetési tanácsadókönyvek, a halotti beszédek és a női tükrök korpuszát érintem, amelyek hatottak is egymásra, kölcsönösen egymás forrásaivá válhattak. Kevésbé evidens szövegcsoporthoz tartoznak a női tudást összegző enciklopédikus művek, lexikonok és különösen a textildíszítéshez összeállított mintakönyvek, hiszen ezek a magyar kutatásban elvétve vannak jelen – akkor is inkább utalásként vagy művészettörténeti vonatkozásuk okán –, noha hatásuk kimutatható. Éppen ezért indokoltnak tűnik néhány edíció alaposabb ismertetése. A mintakönyvek korpusza nemcsak a női műveltségre, hanem a textilkészítésre, hímzésre vonatkozóan is lényeges forrás, és jelzi a kettő elválaszthatatlan egységét.

A 18. század közepéig az egységes intézményes lányoktatás hiánya miatt van kiemelt jelentősége Európában az olyan előíró szövegtípusoknak, mint az illemtankönyvek, a női tükrök és arcképcsarnokok, az életvezetési tanácsadókönyvek, a halotti beszédek, női könyvtárak (ajánlott olvasmányok listája), a moralitást célzó hetilapok (moralische Wochenschriften), illetve a nőkérdéssel (querelle des femmes) kapcsolatos vitairatok, amelyek funkciójukat tekintve nem állnak távol a későbbi oktatási szabályzatoktól. Noha eltérő retorikai, műfaji szabályokkal rendelkező szövegtípusokról van szó, többnyire kimondott, vállalt céljuk egy követendő nőkép megrajzolása, amelyet műveltség- és viselkedésbeli mintának szántak.

Európát és Magyarországot, valamint Erdélyt tekintve egyaránt különválaszthatóak az *előíró* jellegű írások, amelyek tulajdonképpen az ideális nőt alkották meg, és az inkább *leíró* szövegek, amelyek a műveltség és oktatás megvalósulását, gyakorlati formáját rögzítették. Ez utóbbi kategóriára vonatkozóan legfőbb forrásaink a levelek, naplók, önéletrajzok, könyvjegyzékek, illetve a nők irodalmi tevékenysége, amely jellemzően imádságok, elmélkedések, versek írásában és fordításában nyilvánult meg. Természetesen e két csoport nem vált el élesen egymástól, hiszen például egy leíró szövegtípusban megmutatkozó műveltség mintaértékűvé válhatott mások számára, illetve a női olvasmányok és könyvtárak

összeállítását is erősen befolyásolhatták az előíró listák, így sajátos oszcillációban hatottak egymásra a különböző szövegtípusok. Ebből adódóan határterületet képviselnek a tankönyvek, tanmenetek és az ABC-s könyvek, amelyek előíró jellegére erősen hatottak a gyakorlati igények, tapasztalatok, így egyszerre tekinthetők leíró szövegtípusoknak is. A 18. század elejétől kezdve egyre több pedagógiai munka jelent meg, amelyek esetében szintén érvényesült az előíró szándék, ám a gyakorlatban inkább ajánlásként tekintettek ezekre, amelyeket a megfelelő kiegészítésekkel, módosításokkal alkalmaztak.

III. fejezet: A III. fejezet a textilkészítés különböző technikáinak szerepét igyekszik feltárni és elhelyezni a női műveltségben belül. Ennek megfelelően először a lánynevelésről és a különböző oktatási formákról ad átfogó képet – európai és hazai viszonylatban egyaránt. A 18. században a továbbra is gyakorlatban lévő otthoni és egyházi oktatás mellett egyre jelentősebb szerepet kapott az állami intézményes nevelés, amely szabályozásai, egységesítő törekvése révén jobban nyomon követhetővé teszi a női műveltség összetételének, tartalmának kérdését. Ez tekinthető a legnagyobb újdonságnak az eddigi oktatási formákhoz képest, amelyek továbbra is érvényben maradtak. Az otthoni és az intézményes, valamint az egyházi és az állami nevelést lehet elkülöníteni, az egyes típusok pedig hatással voltak a képzés tartalmára, a tananyagra is. Az otthoni nevelés jelentette a legnagyobb szabadságot és a leginkább személyre szabott, illetve későbbi szerepkörhöz, hivatáshoz igazított képzést, így ebben az esetben számolhatunk a legkevésbé egységes tudással. Az intézményes oktatás egyházi formájában szükségszerűen a vallási nevelés volt a leginkább hangsúlyos, amelyet egyéb ismeretek terén is magas színvonalú képzés egészített ki. A városi, és a később megjelenő állami iskolákban is megmaradt a vallás szerepe, ám nem feltétlenül ez vált meghatározóvá a tananyagban – ez jelentősen függött a tanintézmény profiljától (pl. szakképzés). Az eltérő nevelési, képzési típusok történeti áttekintése segít pontosabban megérteni, hogy milyen tudásanyag volt elérhető a lányok számára, és ezek milyen lehetőségeket biztosítottak nekik.

Ez a fejezet látni engedi a korábban bemutatott nőideál mellett a nők oktatásának, és így tudásának az esetlegességeit, olykor egészen eltérő lehetőségeit. Ennek az ismeretanyagnak minden esetben részét képezte valamilyen – akár többféle – textiltechnika elsajátítása, amelyek azonban különböző státusszal rendelkeztek, így ezek ismerete, alkalmazása összefüggött a rang és a műveltség kifejezésével. Terminológiailag is érdemes tisztázni, hogy a textilkészítés fogalma egy tág kategóriát jelöl, amely magába foglalja az anyag előállítását, a

fonást, a különböző szövési eljárásokat és a díszítés módjait (pl. hímzés, csipkeverés). Minél rangosabb, tehetősebb társadalmi réteghez tartozott valaki, annál finomabb technikákat alkalmazott, legfőképp a hímzést. A nevelésnek és a textilkészítésnek egyaránt meghatározó helyszínét jelentették a főúri udvarok, amelyek – legnagyobbreszt – önellátó módon, saját szabályok és szokások szerint szerveződtek. Jellemzően házitanítót fogadtak fel, aki a rokonok, közeli ismerősök gyerekeit is oktatta. A lányok elsődlegesen elsajátítandó feladatai közé tartozott a háztartás vezetése, a kegyes élet és a különböző hímzéstechnikák. A legtöbb udvarban működött önálló hímzőműhely, ahol a háznép ellátásához és az egyháztámogatáshoz szükséges textíliákat egyaránt elkészítették. Mindezek meghatározó elemeit jelentették a patrónai státusznak, amely egy igen kiterjedt, sokoldalú szerepkört jelentett. Ez a fejezet vezet át a két patróna, Bethlen Kata és Wesselényi Kata alaposabb bemutatásához, textusainak és textíliáinak elemzéséhez.

IV. fejezet: Az értekezés újdonságát mindenekelőtt a Bethlen Kata adományait elemző fejezet jelenti, amely eddig figyelmen kívül maradt, fel nem tárt összefüggések megvilágítására vállalkozik. Bethlen Kata alakja a 18. századi nemes és főrangú asszonyok között kiemelkedően jó forrásadottságokkal rendelkezik, hozzá köthető szövegek és textíliák egyaránt fennmaradtak – többek között a kora újkor egyetlen nyomtatásban megjelent magyar nyelvű női önéletírása. A patróna mindkét területen rendszeresen alkotott, így jól dokumentált, jelentős anyagot hagyott hátra, amely különösen alkalmas az ilyen irányú kutatásokhoz. A szövegek és a szövetek „összeolvasása” árnyalja a rögzült interpretációkat és további eredményekkel egészíti ki a korábbi kutatásokat. Bethlen Kata fogarasi, olthévízi és debreceni textíliái esetében ez a szemlélet meg tudja mutatni, hogy az adományok hogyan épültek be a patróna reprezentációjába, hogyan váltak a hit és a felekezeti identitás kifejezőivé, ezen keresztül pedig a konfesszionális polémia eszközévé. A pontosabb értelmezést a fonalas munkák mintavilágának, szín- és anyaghasználatának elemzése mellett a patróna leveleinek, imádságainak, önéletírásának, az általa támogatott kiadványoknak, illetve a rá vonatkozó kortárs szövegeknek a bevonása teszi lehetővé. Ennek során az is megmutatkozik, hogy a textíliák által hordozott jelentésnek az adott kontextus különböző árnyalatait képes megmutatni, felerősíteni. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a források hiányosságából adódóan a dolgozatban bemutatott értelmezések egy lehetséges olvasatot jelentenek, amely a jelenleg ismert adatok alapján jól érvelhetőnek bizonyul. Tovább erősítheti a koncepciót a textíliák recepciójának bevonása, amely – a megfelelő forrásadottságok esetén – meg tudja mutatni, hogy az adományok az alkotói intencióval

összhangban lévő szerepet töltöttek-e be az adott közösségben, illetve az adományozó szándékának megfelelő interpretáció társult-e hozzájuk.

A Bethlen Kata-kutatás több helyen utal arra, hogy a nemesasszony kultúrateremtő és – támogató tevékenysége túlmutat a kanonizálódását meghatározó szövegeken – mindenekelőtt önéletrírásán. Hasonló jelentőségű egyháztámogatása, könyvgyűjtése, orvosló tevékenysége, valamint az, hogy papírmalmot működtetett, támogatta könyvek kiadását és ösztöndíjat alapított a nagyenyedi kollégium diákjainak. Patrónai megnyilvánulásai között szerepel gyülekezetek alapítása (Olthévíz), templomépítés és templomi berendezés készíttetésének támogatása (Fogarás), úrasztali felszerelések adományozása (Debrecen), olykor pedig a más felekezetűek térítése (Olthévíz). Bethlen Kata ismert adományai közül a fogarasi, olthévízi és debreceni textíliák alaposabb bemutatására, elemzésére kerül sor. Az anyaghasználatból, a szín- és mintavilágból kiindulva, a megmutatkozó alkotói szándék és a mikrokontextus figyelembe vételével igyekszem feltárni az adott közegben érvényesülő jelentésüket.

A kiválasztott adományok esetében – noha különböző motívumokról van szó – a szakirodalom egyöntetű álláspontja, hogy ikonográfiájuk nem jellemző a kora újkori (főként a magyar) fonalas munkákon, díszítésük nem tekinthető tipikusnak. A rendhagyóként számon tartott motívumok – amelyek azonban Bethlen Kata munkáit tekintve jellegzetesnek tűnnek, mindenekelőtt az evangélisták jelképeinek ábrázolása – felkeltik az érdeklődést, így a további alfejezetekben igyekszem körüljárni ezek lehetséges jelentéseit, jelentésmódosulásait. A fogarasi textíliákat – a reformátusok körében mindenképp – egyedülállónak teszi átalakításuk, eredeti rendeltetésük, valamint az ezzel összefüggő mintájuk, amelyek egyértelművé teszik, hogy nem egyházi használatra készült a textília. Ezzel szemben az olthévízi adományok ikonográfiája elárulja, hogy kifejezetten az úrasztalára szánták az abroszt és a keszkenőt, amelyek a zászlós bárányt, valamint az evangélisták szimbólumait ábrázolják. Ez az ikonográfia többször is megjelenik Bethlen Kata adományain, a máig fennmaradt textíliái közül pedig ezen az 1735-ös darabon találkozhatunk először ezzel a típussal.

Ugyanez a minta, elrendezés és anyaghasználat mutatkozik meg a debreceni munkákon, ebben az esetben az adományozás helye tér el a megszokott sémától, hiszen korábban a családi birtokok és/vagy a templomépítéshez, a gyülekezet támogatásához való hozzájárulás jelentett személyes kapcsolatot, amely magyarázta a patronálást. Nem tudunk ilyen közvetlen Debrecenhez fűződő viszonyról, református központ volta pedig mérsékelten meggyőző indokot jelent, ugyanis nem ismerünk se Kolozsvárra, se Sárospatakra adományozott

klenódiumokat – noha felekezeti szempontból ezek is hasonló jelentőségű városok, még ha nem is annyira tekinthetők homogénnek. Végül pedig fontos szempontot jelentett, hogy e három település Bethlen Kata-adományait autopszia erősíti, amely az elemzésnél elengedhetetlen.

Ezt a fejezetet kiegészíti a mellékeltek között található táblázat, amely az összes, jelenleg ismert Bethlen Kata adományt tartalmazza. A patróna esetében a klenódiumokról való ismereteink igen esetlegesek, gyakran csak az adományozás tényéről tudunk, ám e tekintetben is sok a pontatlan közlés. Emellett gyakran külön zajlott a Bethlen Katához köthető textíliáknak, valamint az ón- és ötvöstárgyaknak a felmérése, így a patróna templomi adományainak szisztematikus számbavétele eddig elmaradt. A dolgozat mellékleteként közzétett táblázat tehát arra vállalkozik, hogy összesítse és rendszerezze azon templomi adományokat (legyen szó textíliáról vagy fémtárgyról), amelyek aktuális ismereteink szerint materiálisan és – olykor kizárólag – írásos forrásban fellelhetők, és a református patrónához köthetők. A szakirodalomban nagyobbbrészt már megjelent, szétszórt közlések összerendezésével, autopsziával történő megerősítésével és a leírások közreadásával egységes képet kíván adni a Bethlen Kata által ajándékozott templomi felszerelésekről.

V. fejezet: Wesselényi Kata alakja talán kissé a szakmai érdeklődés háttérébe szorult Lorántffy Zsuzsannához, illetve 18. századi kortársához, Bethlen Katához képest, amelynek legfőbb oka a kéziratban maradt hagyatéka – imnaplót mindmáig a marosvásárhelyi Teleki Tékában őrzik. Több szálon is kötődik Wesselényi Kata alakja ehhez az épülethez, hiszen a később Teleki Sámuel és Bethlen Zsuzsanna által kialakított épületegyüttes és könyvtár a tőle örökölt ingatlan bővítésével jött létre. A levéltári források sem teszik egészen egyértelművé, hogy mikor vásárolta meg Wesselényi Kata a telket és a házat, az viszont bizonyos, hogy 1775-ben kezdte meg rajta az építkezést, amely a '80-as években fejeződött be. Végrendeletében unokahúgára, iktári Bethlen Zsuzsannára és férjére hagyta a marosvásárhelyi épületet, amelynek 1799 és 1802 közötti átalakításával, kibővítésével született meg a Teleki Téka ma is ismert kinézete. Emellett Bethlen Zsuzsanna örökölte a patróna könyvtárát is, amely ennek köszönhetően része a Téka gyűjteményének.

Wesselényi Kata tevékenységei összhangban álltak a 18. századi, Bethlen Katánál is bemutatott patrónai szerepkörrel, egyháztámogatása, könyvgyűjtése, építkezései, levelei, valamint gazdasszonyi, orvosló és írói teljesítménye is igen jelentős. Az időbeli, társadalmi, regionális és felekezeti érintkezésből adódó hasonlóságokon túl Bethlen Kata hatása

közvetlenül is érvényesülni látszik, hiszen a *Védelmező erős Pais* szerepel Wesselényi Kata könyvjegyzékében – arra vonatkozóan nincs adatunk, hogy az önéletírását is ismerte-e, a könyvtár katalógusa alapján nem rendelkezett belőle példánnyal, ezzel együtt is tudhatott a nyomtatványról. A tradíció öröklődésének közvetlenebb, adathozható formájára jelent tehát példát a két patróna írásai közötti viszony. A megírt – tehát szükségszerűen szelektált, szerkesztett, így a hitelesség felől könnyen problematizálható – életút hasonlóságainál izgalmasabb és messzebbre vezető annak a narratív hagyománynak a vizsgálata, amely a két kortárs erdélyi patróna szövegeiben érvényesül. A konkrét eseményeken túl tehát sokkal inkább a(z ön)megmutatás igénye, a kiadás szándéka és az elbeszélte élettörténet nyelvi megformáltsága, toposzhasználata válik jelen dolgozat szempontjából érdekessé. Wesselényi Kata imaanaplóinak elemzésekor Bethlen Kata szövegeit elsősorban nem közvetlen előzményként érdemes számba venni, hanem olyan mintaként, amely a hasonló társadalmi státusz, műveltség és családi íráshasználat mellett szintén hatott a patróna szövegalkotására.

Wesselényi Kata nevével ellátott textíliákat és életeseményeihez szorosan kapcsolódó imádságokat, könyörgéseket szintén ismerünk – ám ez utóbbi forráscsoport kéziratos formája miatt kisebb nyilvánossághoz jutott. A patróna személye azonban szintén kiválóan alkalmas a textusok és textilek közös értelmezésére, e komparatív szemlélet érvényesítésére. A Bethlen Kata adományaihoz hasonló elemzés a kutatás további feladatai közé tartozik, ám ennek lehetőségét talán az értekezés jelen formájában is sikerült érzékeltetni. Így válik láthatóvá a módszer érvényessége más nagyasszonyok esetében, továbbá igen lényeges szempont, hogy a két patróna viszonya a hagyományfolytonosság megmutatását is lehetővé teszi.

*

A dolgozat tehát összességében a bemutatott kutatások eredményeit, elméleti megfontolásait és szemléletét kívánja alkalmazni, és azt igyekszik bizonyítani, hogy ezek – a megfelelő módosításokkal – a magyar anyag esetében is sikeresen érvényesíthetőek, és eddig rejtve maradt összefüggések feltárására képesek. E módszertanból adódik, hogy a dolgozat a textíliákból és a textusokból kiindulva azok szoros elemzésére vállalkozik, a recepció helyett erősebben az alkotói oldal felől ragadva meg a jelenséget.

Mellékletek: A mellékletek sorrendje a dolgozat felépítésének logikáját követi, és az egyes fejezetek mélyrehatóbb elemzéseivel társul. Az elemzett Frauenzimmer-Lexicon különböző kiadásainak címlapmetszetei vizuálisan is jelzik a női művelődés, műveltség kijelölt területeit.

A nyomtatvány későbbi edícióinak szemléleti elmozdulása nyomon követhető a képi ábrázoláson is, így e metszetek elemzése fontos a teljes kiadvány értelmezése szempontjából. A mintakönyvek korpuszából a dedikációval rendelkező példányok esetében kerül sor részletesebb elemzésre. Az ajánlásokban megjelenő erényes nő képe, alakjának különböző összetevői esnek a dolgozat érdeklődésének körébe, így ennek tartalmi és retorikai feltárása a fejezet célja. Ennek megfelelően a részletesen bemutatott dedikációk eredeti, átírt szövege szintén olvasható a mellékletben. Ezt követi a Bethlen Kata adományait elemző fejezethez kapcsolódóan az említett táblázat, amely tehát a disszertáció egyik fontos önálló eredménye. Az alaposabb elemzésre kiválasztott textíliák esetében a melléklet tartalmazza a róluk készült fotókat, segítve ezzel is az értelmezés nyomon követését. Végül a Wesselényi Kata szövegeit és szöveteit bemutató fejezethez kapcsolódik a patróna egyik kéziratot imnaplójában található *Magyar Ország Ditsérete* című vers. Mivel ez a szöveg nyomtatásban nem jelent meg, indokoltnak tűnt közlése a mellékletek között.

Nyilvántartási szám: DEENK/319/2019.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Gesztelyi Hermina Ágnes
Neptun kód: GM8N9P
Doktori Iskola: Irodalomtudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10045620

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (4)

1. **Gesztelyi, H. Á.:** A 18. századi polgári és nemes nők műveltsége az 1715-ös Frauenzimmer-Lexicon alapján.
In: Lelkiség és oktatás a régi Magyarországon. Szerk.: Bajáki Rita, Báthory Orsolya, MTA-PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest, 83-98, 2018, (Pázmány irodalmi műhely. Lelkiségtörténeti tanulmányok, ISSN 2060-7385 ; 18.) ISBN: 9789635088904
2. **Gesztelyi, H. Á.:** Térítő terítő?: Bethlen Kata úrasztali abrosza az unitárius Olthévízen.
In: Szöveg, hordozó, közösség: Olvasóközönség és közösségi olvasmányok a régi magyar irodalomban : Fiatalok konferenciája 2015. Szerk.: Gesztelyi Hermina, Görög Dániel, Maróthy Szilvia, Reciti, Budapest, 33-40, 2016.
3. **Gesztelyi, H. Á.:** A női vallásosság lehetőségei és elvárt formái a himzés mintakönyvek ajánlásai alapján a kora újkorban.
In: A nők és a régi magyarországi vallásosság. Szerk.: Bajáki Rita, Báthory Orsolya, MTA-PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest, 125-135, 2015, (Pázmány irodalmi műhely. Lelkiségtörténeti tanulmányok, ISSN 2060-7385 ; 9.) ISBN: 9789633082348
4. **Gesztelyi, H. Á.:** Erényesség és kegyesség a mintakönyvek kontextusában: A himző- és csipkemintakönyvek kutatási lehetőségei.
In: Kultúrjav : írásbeliség és szóbeliség irodalma - újrahasznosítva : Fiatalok Konferenciája 2014. Szerk.: Bartók Zsófia Ágnes, Reciti, Budapest, 45-60, 2015, (Arianna könyvek, ISSN 2061-2184 ; 9.) ISBN: 9786155478178

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

5. **Gesztelyi, H. Á.:** Mit keres a szoknya az asztalon?: Bethlen Kata fogarasi adományainak elemzése.
Verso. 2, 23-35, 2018. ISSN: 2630-8479.

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

6. **Gesztelyi, H. Á.**: Bethlen Kata templomi adományai.

Redélyi Múzeum. 80 (1), 88-109, 2018. ISSN: 1453-0969.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

7. **Gesztelyi, H. Á.**: Református terítő unitárius közegben: Bethlen Kata 1735-ös olthévízi textíliájának felekezeti jelentősége.

Kereszt. Magvető. 123 (2-3), 345-358, 2017. ISSN: 1222-8370.

További közlemények

Magyar nyelvű könyvek (1)

8. Szerk. **Gesztelyi, H. Á.**, Görög, D., Maróthy, S.: Szöveg, hordozó, közösség: olvasóközönség és közösségi olvasmányok a régi magyar irodalomban : Fiatalok konferenciája 2015. Reciti Kiadó, Budapest, 242 p., 2016. ISBN: 9786155478246

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

9. **Gesztelyi, H. Á.**: "Gondoljunk az ország hölgyeire is, akik díványpárnát hímeznek a lelki üdvösségükért [...]": Rakovszky Zsuzsanna keszkenője és szövegei.
In: Nyugvó energia. Az Alföld Stúdió Antológiája. Szerk.: Fodor Péter, Lapis József, Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár, Debrecen, 24-39, 2018, (Új Alföld könyvek, ISSN 2560-1334 ; 1.) ISBN: 9786150005683

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

10. **Gesztelyi, H. Á.**: Kettős önmegjelenítés: A Bethlen Katához köthető iparművészeti alkotások mint az egyéni és közösségi reprezentáció médiumai.
Szkhonion. 2, 94-102, 2012. ISSN: 1785-0479.

Időszaki kiadványok (1)

11. Főszerk. Balajthy, Á.; Korpa, T., szerk. Barna, P., **Gesztelyi, H. Á.**, Jován, K.: Szkhonion: a DE-BTK HÖK művészeti és szakfolyóirata. Debrecen : [Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar], 2003-kötetek: 2013

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománymetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2019.09.12.

